

İSLAM TARİHİNDE İLK PEDAGOJİK ESERLERDEN BİR ÖRNEK: "ÖĞRETMEN VE ÖĞRENCİ MESELELERİ"

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ

İslamın ilme verdiği değer, herkesin bildiği bir gerçektir. İslamın temeli olan Kur'an, "Oku!" emriyle başlamıştır. "**Kur'anı** (okumayı) **öğreten Rahman, yarattığı insana, beyanı** (yani düşüncelerini açıklamayı) **öğretti.**" (1), "**Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?**" (2) "**Ancak bilgin kulları, Allah'a gereğince saygı duyar!**" (3), "**Rabbim, bilgimi artır. de!**" (4) gibi ayetler, okumanın, öğrenmenin, öğrendiklerini aktarmanın değerini belirtmektedir.

"İlim öğrenmek, her müslümanın üstüne farzdır." (5)

"Yalnız iki kişiye imrenilir: Allah'ın verdiği malı, Allah yolunda harcayan ve Allah'ın verdiği bilgi uyarınca hareket edip, bildiklerini başkalarına da öğreten." (6)

"Göklerde ve yerde bulunan herkes, hatta denizdeki balıklar bile, bilgin için mağfiret diler." (7)

"Kişinin kendisinden sonraya bırakacağı şeylerin en iyisi üçtür: Kendisine dua edecek iyi çocuk, kamuya yararlı sadaka ki bunun sevabı kendisine ulaşır; ve kendisinden sonra uygulanacak ilim." (8) gibi Peygamber sözleri de bilginin ve öğrenmenin değerine işaret etmektedir.

Öğrenme hareketlerine canlılık veren bu ayet ve hadisleri, Halifelerin ve sahabilerin sözleri izlemiştir.

Peygamber'in Mescidinde yazı ve Kur'an öğretimiyle başlayan okullaşma hareketi, sonraki devirlerde gelişerek Tefsir, Hadis, Fıkıh, Feraiz, Tarih, Astronomi, Hikmet gibi çeşitli uzmanlıkların okunduğu Daru'l hikmelere, Nizamiye Medreselerine ulaşmıştır.

(1) Rahmân Suresi: 1-2.

(2) Zümer Suresi: 9

(3) Fâtır Suresi: 28

(4) Tâhâ Suresi: 114

(5) İbn Mâce, Mukaddime: 17

(6) Buh. İlm 15, Zekat 5, Ahkam: 3, Temenni: 5, İtisâm 13...

(7) İbn Mâce, Mukaddime: 20. b.

(8) Aynı.

Genel eğitimin temel mekanı olan "Küttab" ların dışında birer ilim merkezleri halinde kurulan "Daru'l-hikme"ler ve nihayet ansiklopedik bilgiler mecmuası diyebileceğimiz İhvanu's-Safa risaleleri ile hazırlanan zemin, Nizamiyye medreseleri ile Üniversite öğrenimi düzeyini kazanan gelişmeler, İslamın ilk yüzyılından bu yana süregelen hamle dolu hareketler olarak İslam Pedagojisi tarihinde önemli bir yer almıştır.

Hıristiyanlığın ilk yüzyılları ise ilme karşı soğuk, çekingen, hatta hasmane davranışlarla geçmiş, ancak altıyüz yıl sonra İzidor de Sevilla'nın ilk hıristiyanlık ansiklopedisi ile bilim dünyasına girmiş ve daha sonra Endülüsteki İslami kültür ve bilim kurumları, Doğudaki Haçlı Seferleri nedeniyle olan temaslardan doğan uyanmalar ve Nizamiyye Medreselerinden de mülhem olarak, en az yüz yıl sonra Batıda Üniversite kuruluşlarına geçilebilmiştir.

İslamda, Peygamber'in Mescidinde başlayan Okul hayatı ve buna dayalı olarak kurulan öğretim kuruluşları, öğretim sorunlarını ve metotlarını da birlikte yürütmüştür. Küttab ve medreselerde öğretim, fi'li gelişmesini sürdürürken, öğretim sorunlarını ve metotlarını açıklayan pedagojik eserler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu arada İbn Sahnun' (240/1012) un "Adabu'l-muallimin"i. Cahiz (150, 160-225/766, 776-869)in "Risaletu'l, muallimin"i, İbn Cema'a ()nin "Tezkiretu's-sema'i va'l-mutekellimine fi Edebi'l-alimi va'l-muteallim"i ve Taşköprüzade ()nin, "Risale fi İlmi'l-edeb"i, yine Türkistan asıllı Zencûnî ()nin, "Ta'limu'l-muteallim"i İslam alanında yazılan pedagojik eserlerin başlıcalarıdır.

Fakat ilk pedagojik eserler arasında, konuları ayrıntılı ve kanıtlarla ele alan, en önemli eser, Hicri 403, M. 1012 tarihinde seksen yazında olduğu halde vefat eden Ebu'l-Hasan Ali ibn Muhammed el-Kabisî'nin "er-Risaletu'l-mufassala li Ahvali'l-Muteallimin va Ahkâmî'l-Muallimine va'l-Muteallimin" adlı eseridir. Bu konuşmamızın asıl konusu, bundan bin dokuz yıl önce vefat etmiş bulunan bu değerli İslam pedagoğunun kısaca hayatını ve görüşlerini tanıtmaya çalışmaktır.

KABİSİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Abu'l-Hasan Ali ibnu Muhammed ibni Muhammed ibni Halef e-Maâfiri el Kayraravânî aslen Kabis yakınlarında bir köy olan el-Maâfiriyyîn'lidir. Bundan dolayı Kabis diye tanınmaktadır. Ama kendisi Kayravan'da doğmuş, orada yetişmiştir. Safedi, Kabis'in arkadaşı Ebubekir as-Sakali'ye şöyle dediğini kaydediyor: "Bana da sana da iftira ettiler. Bana Kabis'li dediler, halbuki ben Kabis'li değil, Kayravan'lıyım. Sana da as-Sakali dediler, oysa sen Sakal'lı değilsin. Baban Sakal'a müsafereten gitti, bu yüzden sana da as Sakalî dediler"¹

Kabis, Trablusgarb'ın batısında Trablusgarb, Sfakus ve el-Mehdiyye arasında, deniz kenarında bir şehirdir. Hummalarının ve bahçelerinin çokluğu ile meşhurdur. Kayravan'la Kabis arasında iki konaklık mesafe vardır.²

Abu'l-Hasen, H. 324, M. 935 yılı, Receb Ayının altıncı gecesinde doğmuştur. Kendisi a'ma olmasına rağmen, küçük yaştan itibaren ilme karşı büyük bir iştiaak duymuş, zamanın meşhur hocalarından ders almıştır.

Hocaları:

Tezkireciler, hocaları arasında şunların bulunduğunu yazıyorlar: Abu'l-Abbas el-İbyânî, Abu'l-Hasen ibn Mesrur ed-Dabbâğ, Abu Abdillah ibn Mesrur el-'Assal, Abu Muhammed ibn Mesrur el-Haccâc, Değâs ibn İsmail el-Fâsî, Hamza el-Kinânî.

Hocalarına son derece hümet eden Kabisî, onları daima hayr ile yademiş, onlardan aldığı ilmi, kendi öğrencilerine aktarmak suretiyle ilmin yayılmasına, hocalarının da rahmetle anılmasına yardım etmiş ve onlar hakkındaki güzel şehadetiyle ruhlarını şadetmiştir. El-İbyânî unvaniyle tanınan hocası Abu'l Abbas Ahmed ibn İbrahim ibn İshak

1 at-Tarbiye fi'l-İslam awit-Ta'lim İnde'l Kabisî,

2 " " " "

et-Tunisi için şöyle demiştir: "Ne şarkta, ne de Gapta Abu'l-Abbas gibisini görmedim. Çok hünerli idi. Kasap, eti nasıl diler ayırırsa, Abu'l-Abbas da meseleleri öyle tahlil eder, açıklardı. İlimde müzekereyi sever" Sizi dinliyorum, sorun" derdi." Hocalarından Abu Muhammed ibn Abu Yezid hakkında da şöyle demiştir: "Diyanetinde ve rivayetinde kendisine güvenilir bir imamdır". İbnu't-Tibyan diye meşhur olan Abdullah Abu Muhammed ibn İshak'ın ölümüne şu ağıtı söylemişti: "Allah sana rahmet etsin ey Abu Muhammed, sen, mezhepte ve dinde arkasından gidilen bir insan idin."³

Yalnız memleketinde bulunan hocalarla yetinmemiş, hacc için gittiği Mekke'de Ebu Yezid'den Buhari okumuştur. İbnu Hallikan, onun, 355 yılında Hacca gittiğini, 357 yılı Şaban Ayının bir veya ikinci günü olan Çarşamba sabahı Kayravan'a döndüğünü yazıyor. Maalimü'l-İman sahibi de bu ifadeyi teyid etmekle beraber, Hac'dan dönerken Mısır'a uğradığını, İskenderiye'de bir müddet kalıp Abu'l-Hasen Ca'fer eş-Şeybani'den Hadis okuduğunu ve 357 senesinde tekrar Kayravan'a döndüğünü kaydediyor. Hacc'dan dönerken Mısır'a uğraması gayet tabiidir.

Meziyetleri ve İlimi:

Kaynaklar onun alim, fakih, muhaddis, olduğunda müttefiktirler. İbnu Hallikan: "Kabisî, Hadis ilminde, metinlerinde, senedlerinde, ve Hadisle ilgili bütün hususlarda imam idi. Halk, ona karşı derin bir saygı ve hüsn-i zan beslerdi." diyor. Şezaratü'z-Zeheb'de: "İlimde yed-i Tûlâ sahibi olması yanında, hafız, müttaki, zahid idi. Hadisi ve illetlerini onun kadar ezbere bilen bir kimse yoktu." deniliyor. Maalimü'l-İman sahibi de onun, bütün ilimleri bildiğini, bütün ibadetleri yaptığını kaydettikten sonra: "Zühd ve takvaya, Allah'ı sevgi ve korku içerisinde zikretmeye dikkat ederdi. İnce kalbli, temiz ruhlı bir insandı. Fakirleri severdi. Allah'ın kitabını ezberlemiş, manalarını ve hükümlerini bellemişti. Bilginlerin ihtilaf ettikleri noktaları bilirdi. Çağdaşları ilimde, dinde ve fazilette eşleri olan bilginler, onun üstünlüğünü kabul etmişlerdi. Çok oruç tutar, herkes uyurken, o, her gece devamlı olarak teheccüd namazı kılardı. Çok Kur'an okurdu. Kabisî'de öyle meziyetler vardı ki o meziyetler ancak onda kemalini bulmuştu. Kanaat günahkarlara acıma, bela ve musibetleri gidermeğe çalışma, eziyete sabır, müslüman kardeşlere hizmet, tevazu', fakirlere elinde bulunanı sarfetme, sadaka verme, onun meziyetleri arasında idi." Kadı İyaz,⁴ onun meziyetlerini sayarken duasının makbul oluşu ile meşhur olduğunu da söylüyor.

3 ed-Dibac,S. 136?138.

4. at-Tarbiye fi'l-İslam awî't-Ta'lim İnde'l-Kabisî-Ahmed Fuad el-Ahwani, Kahire

Öğrencileri:

Abu İmran el-Fâsî, Abu'l-Kasım el-Lebîdî' ondan fıkıh öğrendiler. Muhalleb ibn Safra', Hatem ibn Muhammed et-Trablusî, Abu Amr al Mağribî ondan Hadis okumuş ve nakletmişlerdir. "Endülü's'ten doğuya göç eden, hafız, İmam-i Rabbani Abu Amr ed-Dânî 397 yılında Kayravan'a gelmiş, orada dört ay kalmış ve İmam Abu'l-Hasen el Kabisî'den Hadis tahsil etmiştir."⁵

Eserleri:

İbnu Farhun onbeş, Kadı İyaz ondört, Abdurrahman on kitabının olduğunu söylerler. Bu üç biyografi yazarı şu eserlerinde ittifak ederler:

- 1- Kitabu'l Mumahhad fi'l-Fikh wa ahkami'd-Diyâna
 - 2 - Kitabu'l-Muba'id min Şuhahi't-Ta'wîl,
 - 3 - Kitabu'l-Munabbih li'l-Fatin'an Gawaili'l-Fitan,
 - 4 - ar-Risalatü'l-Mufassala li Ahwali'l-Muta'allimîn wa Ahkâmü'l Mu'allimîn wa'l-Muta'alimîn,
 - 5 - Kitabu Mulâhhasi'l-Muwatta,
 - 6 - Kitabu'l-İ'tikadât,
 - 7 - ar-Risalatü'n-Nasiriyya fi'r-Raddi 'alâ'l-Bakriyya,
 - 8 - Kitabu'z-Zikri wa'd-Dua'.
- Safadi bunlara:
- 9 - al-Manasik'i ilave ediyor.
- Kadı İyaz ile İbnu Farhun, şu eserlerinden de bahsederler:
- 10 - Risalatü Kaşfi'l-Makala fi't-Tawba,
 - 11 - Kitabu Rutabi'l-İlmi wa Ahvali Ehlihi,
 - 12 - Kitabu Hüsnizzanni billahi Ta'âlâ,
 - 13 - Risalatü Tezkiyeti's-Şuhûd wa Tacfihim,
 - 14 - ar-Risala fi'l-Wara'i
- Kadı İyaz'ın unuttuğu, İbn Farhu'nun, Dıbac'ında zikrettiği:
- 15 - Ahmiyatu'l-Husun.

Vefatı:

Yetmiş dokuz sene yedi ay yaşayan Kabisî, 403 Hicri yılında vefat etmiştir. Tunus'ta bulunduğu sırada Kabisî'nin türbesini ziyaret edip türbedeki kitabesini istinsah eden arkadaşımız Dr. İsmail Cerrahoğlu'na bu kitabeyi bize lütfettiği için teşekkür ederiz. Kitabenin tercemesi aşağıdadır.

5 an-Nafhu't-Tayyib min Gusni'l-Endülüsi R-İsri Rlatib, Abu'l-Abbas Ahmed ibn Muhammed al-Mukri, C. 1, S. 550, Leiden.

"Allah, Efendimiz, Mevlamız Muhammed'e salat ve selam etsin. Burası, Abu'l-Hasen'Ali ibn Muhammed ibn Halef el-Ma'afiri al-Ma'ruf bi'bni'l-Kabisî'nin kabridir. Kendisi alim, amil, ilm ile ibadetizühdü, takvayı, Allah korkusunu, kalb inceliğini, ruh temizliğini, fakirleri sevmeği birleştirmiş, Allah'ın kitabını, manalarını ve hükümlerini ezberlemiş, sünneti hıfzetmiş, Hadis ve Fıkıh ilimlerine vakıf bir zat idi. Çarşamba günü öldü, Perşembe günü öğle namazını müteakib Rebiü'l Ahr'ın 27 sinde defnedildi. Ömrü, seksen yıldan beş ay eksiktir. Sene: 403. Kendisini Mekki ibn Abdirrahman el-Ansari yıkadı, Abu İmran el-Fasi namazını kıldırdı ve onun için 100 beyit kadar ağıt yazdı. Allah rahmet eylesin."

Asistanlığımız sırasında dilimize çevirdiğimiz ve 1966 yılında, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları arasında çıkan, üç bölüm üzerine düzenlenmiş pedagojik eser, "er-Risaletü'l-mufassala.."nın içerdiği konular şöyledir: Kur'an'ın faziletleri, Kur'an'ı öğrenmenin ve öğretmenin önemi, Kur'an'ı öğrenip de unutanın durumu, Kur'an'ı ezberleyip tekrar etmenin ehemmiyeti; yaya, binek üstünde, ayakta, çarşı pazarda, hamamda Kur'an okumanın durumu, Kur'an öğretimi ve diğer bilimlerin öğretimi zorunlu mudur? Öğlunu okula göndermeyen buna zorlanabilir mi? Kadınların Kur'an ve diğer bilimleri öğrenme sorunu; Öğretmen öğrenci ilişkileri; Öğretmenin ücreti; çocukların eğitimi, öğretmenin davranış tarzı; kız erkek öğrencilerin ayırımı, tatil ve paydos zamanları; önemli günlerde öğretmene verilecek bahşış ve hediyeler; Öğretmenin yerine vekil bırakıp bırakamayacağı meselesi; Birkaç öğretmenin birlikte çalışması, okulun başka yere nakli, çocuğu bir okuldan alıp başka okula verme; eğitimde dikkat edilecek hususlar vs.

Kabisî, Kur'an'ın, Kur'an'ı öğrenen ve öğretmenin faziletlerini belirtmek üzere şunları söylüyor:

Kur'an'ın faziletleri, Kur'an'ı öğrenen ve öğretmenlerin sevapları, Kur'an'ın hangi huyları haiz olarak taşınacağı, Kur'an'ı ezberleyen kimsenin adabı, Kur'an'ı ezberledikten sonra unutanın durumu, çocuğunu öğreten kimsenin sevabı; evladına küçüklükte Kur'an öğretmenin babasına veya başka velilerine vacip olduğu, ve kadınlara kimin Kur'an öğreteceği hakkında sordukları (soruların cevapları).

Ebu'l-Hasen der ki: Sana Kur'an'ın faziletlerini belirtmemizi istemene gelince. Kur'an'ın faziletini anlayan için onun güçlü ve yüce Allah'ın kelâmı olduğunu, Kelamullah'ın ise mahlûk olmadığını ve Allah'ın bu Kur'an'ı bir çok yerlerde öğdüğünü bilmen (16-B) sana kâfidir. Güçlü ve yüce Allah buyumuştur: "Allah, ayetleri birbirine benzeyen ve mükerreren gelen kitabı sözlerin en güzeli olarak indirmiştir. Rablarından korkanların, bu kitaptan tüyleri ürperir, sonra Allah'ı anmakla hem derileri ve hem de

kalpleri yumuşar (sükuna kavuşur). İşte bu kitap Allah'ın doğruluk rehberidir. Onunla istediğini doğru yola eriştirir. Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren bulunmaz."⁶² ve Allah'ın: "Elif lam ra. Bunlar ap açık kitabın âyetleridir. Biz onu anlıyasınız diye Arapça okunmak üzere gönderdik. Biz bu Kur'an'ı vahyedersek kıssaların en güzelini sana anlatıyoruz. Oysa daha önce sen bunlardan habersizdin."⁶³ "Elif, Lam Mim. Bu, doğruluğu şüphe götürmeyen ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara yol gösteren kitaptır."⁶⁴ "Elif, Lam, Mim, Sad. (Ey Muhammed) sana bir kitap indirildi. Onunla insanları uyarman ve insanlara öğüt vermen için kalbine bir darlık gelmesin."⁶⁵, Sözlere ve surelerin başlarında gelen ayetler. Bunların hepsi Kur'an'a ta'zîm (17-A). Ve mü'minlere Kur'an'ın faziletini tarif içindir. Yüce Allah'ın: "Ey insanlar; Rabbinizden size açık bir delil geldi ve size ap açık bir nur indirdik."⁶⁶ Sözü yine Yüce Allah'ın: "Doğrusu size Allah'tan bir nur ve ap açık bir kitap gelmiştir. Allah onunla rzasını gözetenleri selamet yollarına eriştirir ve onları izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır, onları doğru yola iletir."⁶⁷ ve noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'ın, Peygamberi /Allah ona salat ve selam etsin) ne şu sözleri: "(Ey Muhammed) Kur'an'ı önce gelen kitabı tasdik eden ve ona şahid olarak gerçekte sana indirdik."⁶⁸ "Oysa o, değerli bir kitaptır. Geçmişte ve gelecekte onu batıl kılacak yokturHakim ve öğülmeye layık olan Allah katından indirilmedi."⁶⁹ "Doğrusu bu Kur'an en doğru yola götürür ve yararlı işler yapan mü'minlere büyük ecir olduğunu, ahirete inanmayanlara can yıkıcı bir azap hazırladığımızı müjdeler."⁷⁰ "Bu indirdiğimiz kutsal bir kitaptır. Ona uyun ve Allah'tan korkun ki merhamet olasınız ki merhamet olasınız."⁷¹ de (Kur'an'ın faziletini beyan ediyor. Bu manada (17-B) olmak üzere daha kur'an'da bilinen pek çok ayet vardır ki onları burada zikretmek sözü uzatır. Kur'an'ın bu fazileti o kadar bedihidir ki insanları başka hiç bir kitaba muhtaç bırakmaz. Hamid, alemlerin Rabbi Allah'a mahsusdur.

Kur'an'ı öğrenen ve öğretenin faziletine gelince bu hususta meşhur ve yaygın bir hadis var. Bu, Sa'd bn. Ebi' Ubeyde'nin Ebu Abdirrahman el-Sülemi'den, onun da Osman

59 A'raf Suresi, ayet 187 nin bir kısmı,

60 En'am Suresi, ayet 158 in bir kısmı.

61 Hadis Buhari ve Müslim'de aynen mevcuttur.

62 Zümer Suresi, ayet 23

63 Yusuf Suresi, ayet 1-3

64 Bakara suresi, ayet 1-2

65 Ar'af Suresi, ayet 1-3

66 Nisa Suresi, ayet, 174.

67 Maide Suresi, ayet 15-16

68 Maide Suresi, ayet 48'in kısmı

69 Fussilet Suresi, ayet 41 in bir kısmı ve 42.

70 İsrâ' Suresi, ayet 9-10.

71 En'am Suresi, ayet 55.

(Allah ondan razı olsun) dan, onun da Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin)den naklettiği hadistir ki Peygamber şöyle buyurmuştur: **"Sizin hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir."**⁷², Sa'd bn. Ebi 'Ubeyde dedi ki: Ebu Abdirrahman, Osman'ın hilafeti zamanından ta Haccac ölünceye kadar (Kur'an) okuttu. Ebu'l-Hasen der ki: "Beni bu makamına oturtan odur."⁷³ sözünü söyleyen Ebu Abdirrahmandır. Bununla Osman (Allah ondan razı olsun) ın Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin) den Kur'an'ı öğrenen ve öğretenin fazileti hakkında rivayet ettiği hadisi kastediyor. Yani o hadis kendisini halka Kur'an okutmak için oturmuştur, O hadis yüzünden insanlar okutuyor (18-A) Ebu Abdirrahman el-Nesai demıştır ki bize Ubeydullah bn. Said haber vererek dedi: Bize Yahya Şu'be ve Süfyandan naklederek şöyle dedi: Bize Alkame bn. Mersed, Sa'd bn 'Ubeyde'den; O da Ebu Abdirrahmandan, O da Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin) den nakletti, Şu'be'nin rivayeti şudur: **"Sizin hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir."**Süfyan da şöyle dedi: **"Sizin afdalınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir."** Nesai de diyor ki bize Ubeydullah bn Said, Abdurrahman'dan haber verdi, dedi ki bana Abdurrahman bu.. Budeyl bn. Meysere, Enes bn. Malik'in şöyle dediğini haber verdi: Resulullah (Allah ona salat ve selam etsin) buyurdu ki:

ان الله اطلعني من خلقه ، قالوا : من هم يا رسول الله قال : ائمة القرآن هم اهل الله
Allah'ın yarattıklarından iki ehli vardır, onlar kimlerdir ya Resulullah? dediler. Kur'an ehli. İşte onlar Allah'ın ehli ve mahremleridir buyurdu." Allah (onu tesbih ederim.) Kur'an ehlinin mertebelerini beyan etmiştir, bu da güçlü ve yüce Allah'ın şu sözüdür: (18-B) **"Sonra bu kitabı kullanmızdan seçtiğimiz kimselere miras bırakmışızdır. Onlardan kimi kendine zulmeder, kimi orta davranır, kimi de Allah'ın izniyle iyiliklere koşar; İşte büyük lutf budur 'Adn cennetlerine girerler..."Orada bize ne bir yorgunluk gelecek ve ne de halsizlik gelecektir."**sözüne kadar"⁷⁴. Said'in Katade'den, onun Enes'ten, onun Musa'dan, onunda Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin) den naklettiği Sahih Hadis'te (Peygamber) şöyle buyurmuştur: **"Kur'an okuyan ve onunla amel eden mü'min, tadı güzel, kokusu güzel, Turunç (meyvesi) gibidir. Kur'an okumayan, fakat mucibiyle amel eden mü'min de tadı güzel, fakat kokusu olmayan hurma gibidir. Kur'an okuyan (fakat mucibiyle amel etmiyen) münafık da kokusu güzel, fakat tadı acı reyhane (otu) gibidirKur'an okumayan münafık da tadı acı ve kötü, kokusu acı Ebu Cehil karpuzu gibidir."**⁷⁵ Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği Sahih Hadiste Allah'ın elçisi (Allah ona salat ve selam etsin) şöyle buyurmuştur: **"Hased ancak iki şeyde caizdir: Bir adam ki Allah ona Kur'an öğretmiştir. O da gecenin (Kutlu) saatleriyle, gündüzün (muayyen) zamanlarında Kur'an okur ve komşusu işitir (19-A) de "keşki komşum falana verilen Kur'an nimeti gibi bana da verilseydi ve ben de onun gibi amel etseydim" der. ve bir adam ki Allah**

72 Aynı lafızla Sahih-i Buhari'de Fezail-el-Kur'an Babı.

73 Sahih-i Buhari'de.

74 Fatır Suresi, ayet 32-35.

75 Buhari, Fazail-el-Kur'an kitabı.

ona mal vermiştir, o da malını hak yolunda sarfetmektedir. Şimdi birisi: "Keşki (Şu hayırsever kişiye) verilen mal gibi bana da verilse idi de ben de onun gibi amel etseydim!" der. (İşte bu iki yerde hased (Burada gıpta manasınadır) caizdir.)⁷⁶ Allah (onu tesbih ederim) Kitabında, Kur'an okuyanın vasfını beyan buyurmuştur. Bu da Güçlü ve Yüce Allah'ın şu sözüdür: "Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılan, kendilerine verdiğimiz rızıkdan gizli ve açık sarfedenler tükenmeyecek bir kazanç umarlar. Çünkü Allah bu kimselerin ecirlerini tam verir. ve lutfu ile de artırır, doğrusu O, bağışlıyandır, şükürün karşılığını bol bol verendir. Bu, sana vah'ettiğimiz öncekileri doğrulayan gerçek kitaptır. Allah şüphesiz kullarının (yaptıklarını) haber alıcı ve görücüdür"⁷⁷

Ebu'l-Hasen der ki: sana Kur'an öğrenen ve öğretenin faziletini açıkladım. Ve Kur'an'ı hamil olanın vasfından, Kur'an'ın hangi vasıflarla taşınabileceğinden ve Kur'an'ı taşıyanın adabından sorduğun soruları kafi derecede beyan ettim. Bütün bunlar Güçlü ve yüce Allah'ın kitabından (19 -B) ve Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin)'in hadislerinden derlenmiştir.

Özürsüz olarak, sırf ihmal yüzünden ezberlediği Kur'an'ı unutmanın manevi tehlikesini vurgulayan Kabisî, tekrarin önemini belirtiyor:

Ebu'l-Hasen der ki: Bu hadiste Kur'an'ı ezberlemeğe ve ezberlediğini hiç kekelemeden okumağa yarıyan tekrarin nasıl olacağı beyan edilmiştir. Nesaf¹ diyor ki: Bize Abdullah bn. Said haber vererek şöyle dedi: Bize Muaz bn. Hişam haber vererek dedi ki: Bana Eb'u Katade'den, O da Zürene bn. Evfa'dan, O da Sa'd bn. Hişam'dan, O da Aişe'den, O da Peygamber (Allah ona salat ve etsin) den şöyle dediğini rivayet etti: **"O kimse ki Kur'an okur, kendisi de Kur'an okumakla mahirdir; O, kerim ve iyi olan saygıdeğer elçi meleklerle beraberdir. Ve o kimse ki Kur'an okuyor, fakat güçlük çekiyor, onun için iki ecir vardır."** Ebu'l-Hasen der ki: Kur'an okumakla mahir olan kimse onu tertil ile (ağır ağır okumak) la emredilir. Güçlü ve yüce Allah buyurmuştur ki: "Ey örtünüp bürünen, gecenin yansında, istersen biraz sonra istersen biraz önce bir müddet için kalk ve ağır ağır Kur'an oku. Doğrusu biz, sana taşınması ağır bir sög vahyedeceğiz. Şüphesiz gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir."⁸³ Bu **كُلِّمُوا** nin manası, yani Kur'an'ı kulağın, gözün ve fehmen iştiraki ile huzurla okumadır. Bu nitelikte Kur'an okumak daha elverişlidir. Müminlerin anası Hafsa, Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin) in bir sureyi okurken tertil ettiğini (ağır ağır okuduğunu) öyle ki o süre, kendinden uzun süreden daha uzun olduğunu zikreder. Nesai de demiştir ki bize İshak bn. Mansur haber verdi ki: Bize Abdurrahman, Süfyan'dan, O da 'Asım'dan

76 Buhari, Fazail-el-Kur'an kitabı.

77 Fâtır Suresi, ayet 29-31

78 Sahih-i Buhari, Cenaiz ve Teneccüd bahisleri.

83 Müzzemmil Suresi, ayet 6.

O da Ebu Zer'den, O da Abdullah bn. Ömer'den haber verdiğine göre Allah'ın elçisi (Allah ona salat ve selam etsin) şöyle buyurmuştur: **"Kur'an sahibine denir ki oku ve yüksel. (22-B) Dünyada tertil ettiğin gibi burada da ağır ağır Kur'an oku, çünkü senin menzilin, okuduğun son ayetin yanındadır.** (Yani derecen, ne kadar okumuşsan o kadar yüksektir)"Ebu'l-Hasen der ki okumada tertil, alimin anlayışını diriltir. Bununla Kur'an'ın indirilmiş bulunduğu manayı kavramağa imkan bulur. Güçlü ve yüce Allah buyurmuştur: **"Bu mübarek kitabı sana indirdik ki ayetlerini düşünsünler, aklı olanlar da öğüt alsınlar."**⁸⁴

Tilavet secdesinin, her okuyuşta gerekip gerekmeyeceği mes'alesi üzerinde de duran Kabisî, İmam Malik'e göre öğretim esnasında aynı secde ayetinin tekrarından ötürü öğretmen ve öğrenciye secde etmenin gerekli olmadığını, sadece ilk okuyuşta secdenin müstehab olduğunu belirtiyor.

Daha sonra Kabisî, çocuğa Kur'an öğretmenin fazileti üzerinde duruyor:

"Allah'ın Elçisi (s.s.v.): **"Sizin hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretenidir."**⁸⁸," buyurmuştur. Çocuğuna Kur'an öğreten kimse, bu sevaba erer. Baba, bizzat çocuğa öğretmese de, öğretmen tutup öğretmekle bu hayır işe koşanlardan olur. Bu, babanın, çocuğuna Kur'an öğretmek hususundaki halis niyetinden ileri gelir. Müslümanlar çocuklarına Kur'an öğretmenliği arzu etmeğe devam ediyorlar, buna göre çocuklarını yetiştiriyorlar ve Kur'an ile okumağa başlatıyorlar. Çünkü onlar birtakım çocuklardır ki kendilerine ne fayda, ne de zarar getiremez, ancak babalarının kendilerine öğrettiklerinden başkasını bilemezler. Hişam'ın Ebu Bişr'den, onun da İbn-i Abbas'dan naklettiği sahih Hadis'te İbn-i Abbas diyor ki: **"Biz Resulullah devrinde muhkem üzerinde toplanmış konuşuyorduk. O'na (Resulullah'a) muhkem nedir? dedim. Mufassaldır dedi.** "Ebu Avane'nin, Ebu Bişr'den, onun da Said b. Cübeyr'den rivayet ettiği hadisinde: **"Sizin mufassal dediğiniz şey muhkemdir,"**⁸⁹ İbn Abbas demiştir ki: **"Allah'ın elçisi (Allah ona salat ve selam etsin) vefat ettiği zaman (25-B) ben on yaşında idim. Muhkemi okumuştum."**⁹⁰ Ebu Musa'da şöyle demiştir: **"Resulullah (Allah ona salat etsin) buyurdu ki: "Hangi adamın ki yanında bir cariyesi vardır, onu öğretir, talimini güzel yapar, terbiye eder, terbiyesini güzel verir, sonra azadeder ve onunla evlenirse o adam için iki ecir vardır ve ehl-i kitaptan bir adam ki Peygamberine inanır, bana da inanır, onun için de iki ecir vardır ve hangi köle ki efendilerinin hakkını ve Rabbinin hakkını verir, onun için de iki ecir vardır."**⁹¹ Şimdi cariyesine öğreten, talimini güzel yapan ve bu hadiste (Peygamberin) söylediklerini yerine getiren kimse iki sevab alırsa, çocuğunu öğreten, talimini güzel yapan ve onu terbiye eden, terbiyesini güzel yapan kimse de elbette çocuğu için öyle güzel bir

84 Sad Suresi, ayet 29.

88 Buhari, Tirmizi, Ebu Davud, İbn Hanbel, Beşheki rivayet etmişlerdir.Bkz. Feydu'h-Kadir: 3/499.

iş yapmış olur ki bu hususta ona kat kat sevap verilmesi umulur. Nasıl ki Yüce ve Güçlü Allah buyurmuştur: "Kimdir o kimse ki Allah'a güzel bir borç verir de Allah da ona bir çok katını öder."⁹² Haberde varid olmuştur ki Resulullah (Allah ona salat ve selem etsin) mahfesinde bulunan bir kadının yanından geçti, kadına: İşte Resulullah denildi: (26-A) Kadın yanındaki bir çocuğun kolundan tutarak bunun için Hacc olur mu? dedi. Resulullah (Allah ona salat ve selem etsin) **نَسَمَ وَكَأَنَّكَ** **evet sana da seveb vardır.**" buyurdu.⁹³ İmdi çocuğunun Haccetmesinden ötürü bu kadına sevab olur mu? (olmaz). Ancak çocuğunu bu Hacca getirdiğinden, ve onun Haccı ifa etmesini te'min ve buna yardım etmesinden ötürü sevab alır, Çocuğa da bu Hacdən hayrı görmesi kutluluğu ve müslümanların duaları kalır. Halbuki çocuğuna Kur'an öğretmekle çocuk bir ilme nail olmuş olur ki o ilim çocuğun havsalasında daimi kalır ve en büyük gıdadır. Açıkça görülüyor ki bu Kur'an öğretme hususuna o zorunlu öğretim konusunu da ele alan yazara göre çocuğu okula gönderip ona Kur'an öğretmek, her baba üzerine farz değil ise de, bu her babanın evladına yapacağı en büyük iyiliktir. Kendisinin göz bebeği, sevinç kaynağı bir nesil yaratmasını Rabbinden isteyen kimse, çocuğuna Kur'an öğretme hususunda yapacağı hiç bir masraftan çekinmez.

- Eğer çocuğun kendi malı varsa, babası, ya da vasisi, çocuğun okul masrafını, onun kendi malından harcar. Şüphesiz çocuğun dindeki hükmü, küçük olduğu müddetçe babasının hükmü gibidir. (Çocuktan babası mes'uldür. O halde (Kur'an öğretmesi), çocuğun dinini ve din bilgisini kuvvetlendiren Kur'an öğretmeyi bırakmaması lazımdır. Resul Aleyhisselam'ın şu sözünü duymadı mı **"Her çocuk İslam fıtratı üzerine doğar. Sonra anası ve babası onu Yahudi veya Hıristiyan yaparlar. Nasıl ki behca' (güzel) Cema (tam a'zalı) doğururlar. Hiç yavrunun Ceda' (bumunda, kulağında eksik, bir şey) sini görür müsün?" Ya Resulallah dediler, küçük iken ölene ne dersin?" "Allah onların (ileride) ne yapacaklarını bilir" dedi**⁹⁸. Böylece Resul, ana ve babasının öğrettiklerinin tesirini göstermiş oluyor. Öğretilme derecesine ulaşmadan ölen (28-B) kimsenin işini de Resulullah (Allah ona salat ve selem etsin) yaşasalardı onların ne yapacaklarını Allah'ın bileceğine bırakıyor. Kafirlerin çocuklarına babaları tarafından zarar eriştiğine göre, müminlerin çocuklarına da babaları tarafından fayda erişmesi gerekir. Eski mü'minler böyle hüccet arama ihtiyacını duymadan bu hususta Allah'ın kalblerine koyduğu arzu ile yetinmişler ve onunla amel öğretmeyi terk eden biri çıksa, cahil olduğuna hükmedilir; ayıplanır ve hali eksik görülür. Ve o adam kanaat ve rıza ehli derecesinden düşer. Fakat bazan babaları, el darlığı bundan geri bırakabilir ki özrünün doğruluğu nispetinde mazur görülür.

92 Bakara Suresi, ayet 235 in bir kısmı.

93 Lafızda ufak bir değişiklikle Müslim'in rivayeti.

98 Lafızda ufak değişiklikle Buhari Cenazeler Babı ve Müslim'de.

(29-A) Çocuğun malı olduğu takdirde , babası yahut vasisi (eğer babası ölmüşse) çocuğu bırakmaz, mektebe koyar. Ona vacibolan miktarda Kur'an öğretmek için çocuğun kendi malından öğretmen tutar. Yetimin vasisi yoksa, müslümanların hakimi ona nezaret eder, ve onu öğretmek hususunda babasının veya vasisinin yolundan gider. Eğer hükümdarı olmıyan bir şehirde bulunursa bu gibi meselelerde bakılır: O şehrin halkının işlerini, şehrin salih kişileri idare ediyorlarsa bu çocuğa bakmak da o işlerdendir. Binaenaleyh o topluluk bu çocuğun eğitimini temin eder.* Eğer yetimin malı yoksa anası veya yakın velilerinden en yakın olanları ona Kur'an öğretme vazifesine teşvik edilmişlerdir. Bu vazifeyi onlardan başkası, kendi üzerine almak isterse sevabı ona aidolur. Eğer yetimin bunu yapacak hiç kimsesi yoksa, müslümünlerden her kim bu vazifeyi yapar da onun (ilim) öğrenmesini temin ederse sevabı o kazanır. Eğer öğretmen Güçlü ve Yüce Allah'ın rızası için çocuğa parasız öğretir ve buna sabrederse bu hususta onun sevabı inşallah kat kat olur. Çünkü öğretmek, öğretmenin geçimini temin ettiği bir san'atıdır. (29-B) Bununla beraber bedava öğretmeyi tercih ederse -inşallah- nefsinin isteklerini yenen kimselerin kazandıkları ecirlerden pek çok sevap kazanır.

Kabis'i'ye göre kadınlara da Kur'an öğretmek, güzel ve yararlıdır. Ancak onlara teressül (mektup yazsa) şiir ve benzeri şeyler öğretmek tehlikelidir. Şöyle diyor:

Kadınlara Kur'an ve ilim öğretmeğe gelince bu güzeldir ve onların yararlıdır. Fakat kadına teressül, şiir ve benzeri şeylerin öğretilmesi onun için tehlikelidir. Ancak kadına faydası umulan ve fitnesinden emin olunan şeyler öğretilmelidir. Yazı öğrenmemesi en emin yoldur. Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin) kadınlara (bayram namazını görmeleri için) izin verdiği zaman, onlara örtülü cariyeleri de beraber getirmelerini, hayz olanlara da namazgahın gerisinde duralarını emretmiş ve: "Hayrı (kutluluğu) ve müslümanların dualarını, yalvarışlarını görürler." buyurmuştu. Ona göre onlara hayır öğretirken hayır olduğuna inanılan ve şer gelmeyeceğine kanaat getirilen (30-A) şeyin öğretilmesi makbuldür. Öğretilmesinden korkulan şeyin öğretilmemesi, onlar için daha iyidir (s. 32-33).

Kur'an öğretimi karşılığında ücret alınır mı?

Kabis'i'ye göre: "**De ki ' Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür? De ki: 'Benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur'an bana vahyolundu ki bununla sizi ulaştığı herkesi uyarayım.'**" (En'am: 19) ayetinden Kur'an öğretiminin farz olduğu hükmü çıkar. Gerçi ilk müslümanlar, müezzinlik ve hakimlik gibi kamu işlerini görmek üzere personel görevlendirdikleri gibi, Kur'an öğretimi için de personel görevlendirmemişlerdir ama herhalde bu, onların, bu işi kişisel bir mes'ele olarak değerlendirmelerinden ileri gelmiştir. Yoksa bu önemli mes'eleyi ihmal etmeleri düşünülemez.

Devletin, öğretim işini üstlenmediği sıralarda aile reisleri, öğretim için özel

öğretmenler tutmuşlardır. Şimdi Kabisî'nin kendi sözlerine aktaralım:

Sonra bil ki bu ümmetin başında (ilk tarihlerinde) zuhur eden müslüman imamları ki müslümanların salahına olan özel ve genel işlerin hepsine bakarlardı, hiç birini halkın çocuklarına küçüklüklerinde okullarda öğretecek öğretmenler tayin ettiklerine dair bir şey duymadık, rastlamadık. (32-B) Mesela aralarındaki davalara bakmak, mescitlerde namaz için ezan okumak ve müslümanların işlerini görmek için ve onlara şefkatten dolayı diğer vazifeleri yapmakla görevlendirdikleri insanlara tahsis ettikleri gibi bu öğretmenlere de Yüce ve Güçlü Allah'ın malından (beytülmal: Devlet bütçesinden) bir hisse ayırmamışlardır. Bu imamların, çocukların öğrenimini unutmaları da mümkün değildir. Allah daha iyi bilir ya-herhalde onlar öğretmen meselesini insanın şahsi işi görmüşlerdir. Zira kişinin çocuğuna öğrettiği şey, kendinin şahsi menfaatinedir. Binaenaleyh öğretmen meselesini babalara bırakmışlardır. Öyle ki babalar bunu yapmaya güçlü iseler, onların yerine baykalarının bu vazifeyi yapmaları doğru değildir.

Vaktaki müslüman imamları bu işe bakmağı terk ettiler -halbuki bu, müslümanların evladları için yapmaları icabeden bir meseledir ve ancak bunu yapmakla huzura kavuşabilirler-. müslümanlar çocuklarını devam edip yetişecek ve öğretmene yaraşır şekilde onlara mukayyed olacak hususî öğretmenler tuttular. Şüphesiz halk içinde (33-A) müslümanların çocuklarına fahri olarak öğretecek ve kendini onlara vakfedecek, geçimini ve diğer ihtiyaçlarını temin çalışmasını, kazanmasını terk edecek birinin bulunması imkandan uzaktır. O halde müslümanların, çocukların öğretimini üzerine alacak, onlara devamlı olarak bakacak, gözetecek ve bundan başka işlerle uğraşmayacak bir öğretmen tutmaları lazımdır. Bu öğretmen, babalardan çocukları terbiye zahmetini kendi üzerine alarak, hallerinin, hareketlerinin istikametini, anlayışlarını, hayırdan büyütecek (ruhlarına iyilik sevgisi aşılacaktır) ve kendilerini her bakımdan şerden uzaklaştıracak şeyleri onlara gösterecektir. Bu işler fahri öğreticilerin işi değildir (Fahri öğretmenler bu kadar çok işlere bakamazlar). Çocuklara fahri olarak Kur'an öğretecek kimselerin bulunmasına bakılacak olursa çocukların çoğu zayıf olur. Ve insanların çoğu Kur'an öğrenemez. Bu da Kur'an'ın göğüslerden yitmesi derekesine götürülen bir zaruret ve müslüman çocuklarını cehaletle bırakan bir sebep olur ki aslında darlık olmıyan bir şeyi darlaştırmanın manası yoktur. Bu hususta (33-B) Resul Aleyhisselam'dan, bundan (ücretle öğretmen tutmaktan) kaçınmağa delalet edecek bir emir de sabit olmuş değildir.

Haris bn. Miskin 73 senesi tarihinde zikretmiştir ki, bize İbnu Veheb haber vererek dedi: dedi: "Malik'in şöyle dediğini işittim: Eriştiğim ilim sahiplerinin hepsi öğretmenlerinin ücret almalarında bir mahzur görmezlerdi. "İbnu Veheb, Muvatta'ında Abd-el-Cebbar bn. Ömer'den rivayet ederek diyor ki: "Medine'de sorduğum herkes öğretmenlerin ücretle öğretmelerin de bir mahzur görmüyordu", Haris'in İbn-i Veheb'ten rivayet ederek söylediği şu sözü var: "Malik'ten, oğluna güzel okuyuncaya kadar Kur'an öğretmesi için birine yirmi dinar veren bir adam hakkında soruldu da Malik: "Bunda bir beis yoktur.Ecel (müddet)

tayin etmese de." dedi. Sonra devam etti:"Öğretilmeye en layık olan Kur'an'dır". Veya şöyle dedi: "öğretilmiş olanların en layığı (Kur'an) dır" -İbn-i Vehab Muvatta'ında diyor ki: "İşittim ki Malik şöyle diyordu: "Kur'an ve Kitab (yazı) öğretmek karşılığında ücret almakta beis yoktur." İbn-i Vehab diyor ki: "Malik'e (bu hususta alacağı ücret için her Ramazan ve Kurban Bayramı gibi belirli bir müddet içerisinde belirli bir ücret şart koşarsa buna ne dersin?) dedim (34-A) (Bunda bir beis yoktur) dedi" Ebu'l-Hasen der ki: İbn-i Vehab'ten söylenen bir hikaye duydum: İbn-i Vehab demişti ki: "Malik'in yanında oturuyordum. Bir mektep öğretmeni geldi ve ona (Ey Eba Abdullah, dedi, ben bir çocuk terbiyecisiyim, bir şey duydum da ondan ötürü pazarlık etmeyi kötü gördüm. Halk da bana vermemeye başladı. Artık bana eski verdikleri gibi vermiyorlar, çoluk çocuğumla sıkıntıya düştüm. Öğretmekten başka bir sanatım da yok" Malik ona; "Git Müşarata (anlaşma) yap" dedi. Adam döndü gitti. Bazı arkadaşları Malik'e: "Ey Eba Abdullah dediler, öğretmek için pazarlık etmesini mi emrediyorsun?" Malik onlara cevap verdi: "Evet, peki bizim için çocuklarımızı kim yetiştirecek, ve onları bizim için kim terbiye edecek? Eğer öğretmenler olmasaydı biz ne ile biz olurduk?" Bu hikayede olanı yine Malik'ten İbnu Sahnun'un rivayet ettiği söz de kuvvetlendiriyor. Malik şöyle demiştir: "Bize Süfyan'ı Sevvî'den naklettiler, O da Ala bn. El Saib şöyle dedi: İbn-i Mesud dedi ki: "Üç şey var ki bunlar insanlara lazımdır: Aralarında hüküm verecek bir emir; bu olmasa, elbette insanlar birbirlerini yerler; insanlara mushafları satın almak ve satmak da lazımdır. Bu olmasa Allah'ın kitabı batıl olur. (Ortadan kalkar), ve insanlara çocuklarına öğretecek ve bu vazifesine karşılık ücret alacak bir öğretmen de lazımdır. Bu da olmasa, insanlar cahil kalırlar." Mushaflar olmasaydı Kur'an unutulurdu, demek istiyor. Bütün bunlar sana, yukarıda söylediğim (fahri bir öğretmene intizar edilirse) bu, Kur'an'ın gönüllerden silinmesi derekesine götüren zaruri bir sebep olur sözünü kuvvetlendirmektedir.

Alimlerimizden bir çoğu şartlı veya şartsız ücret almanın caiz olduğunu, halkın böyle amel etmiş ve buna cevaz vermiş olduklarına dayanarak ihticacacemişler ve bu cevazı Atâ bn. Ebi Rabah'tan, Hasen'i Basî'den ve daha bir çok imamlardan ve salihlerden rivayet etmişlerdir. Öğretme hususunda şart koşarak ücret almanın caiz olmadığını, fakat şartsız olarak ücret almanın caiz olduğunu zanneden kimse, neden bu ikisini ayırıyor? Kur'an'ı Allah rızası için öğretmesi gerekirken şart koşması halinde, Kur'an öğretse de bir karşılık almasından dolayı mı bunu kötü görüyor? Peki, bu ücreti şart koşmadan alması da yine öyle değil midir? Öğretmenin, öğrenciye ücret vereceğini bilmesi (35-A) de anlaşma gibi değil midir? Öğretmek yalnız Allah'ın rızası gözetilerek verilmesi gereken sadakalar gibi olsaydı, bunun üzerine bir karşılık alınması nasıl caiz olurdu? Sadaka karşılığında bir şey almak doğru değildir. Fakat Kur'an öğretme karşılığında alınan ücret, bu şekilde bir karşılık değildir. Çünkü öğretmen Kur'an'dan bir şey anlatıyor, aldığı bu ücret de öğretme işine baktığı, önce geçtiği vehile kendini bu işe verdiği içindir. Ama sırf Allah rızası için yapılan amellerde dünyevi bir karşılık gözetmek olmaz. Ancak sırf Allah rızası için yapılan amellerin bizzat karşılığı olarak değil de başka bir niyet ve mana ile almak caizdir.

Daha sonra Kabisi, tedavi amacıyla okunan Kur'an'dan alınacak ücretin de caiz olduğunu belirtmek üzere aşağıdaki olayı anlatıyor:

Ebu Said'den rivayet edilen sahih hadiste Ebu Said'in şöyle dediği zikrediliyor: "Resulullah (Allah ona salat ve selam etsin) in ashabından bir cemaat sefere gittiler, Arap kabilelerinden birinin yurduna kondular. Onlardan kendilerini misafir etmelerini istediler. Kabile adamları bunları misafir etmediler. O sırada kabile başkanı yılan tarafından sokulmuştu. Her şeyi yaptılar. Fakat hiçbir fayda vermedi. Bazıları: "Şuraya konan cemaata gitseniz, belki birinde bir ilaç bulursunuz" dediler. Onlara geldiler: "Ey cemaat, dediler, başkanımız ısırıldı. Her şeyi yaptık ama fayda vermedi. Birinizin yanında buna yarıyan bir şey var mı?" Onlardan biri: "Evet, dedi, vallahi ben afsunlarım. Fakat vallahi, biz sizden bizi misafir etmenizi istedik, siz misafir etmediniz. Şimdi de bize bir parça mal vermeden size afsun yapmam", Bir koyun sürüsüne anlaştılar. Gitti, afsun yapıp üzerine tükürüyor ve okuyordu **المس لله رب العالمين** Hamid alemlerin Rabbi olan Allah'a (Adamlarına): "Üzerine anlaştığınız malı kendilerine verin." dedi. (Malı aldıktan sonra) bazıları: "taksim edin", dediler. Fakat afsun yapan: "hayır, yapmayınız, Resulullah'a götürelim, olan geçeni ona söyleyelim, bakalım bize ne emredecek?". Allah'ın elçisi (Allah ona salat ve selam etsin.) ne geldiler ve ona vak'ayı anlattılar. Resulullah **أنها رقية** Onun afsun olduğunu nereden bildin? dedi ve sonra devam etti: "İsabet etmişsiniz, bölüştürünüz, sizinle beraber bir hisse de bana ayırınız." (36-A) Ve Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin) güldü."¹⁰⁶

Buhari diyor ki: İbn-i Abbas Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin)in şöyle dediğinisöylemiştir: **أحد ما أعزمت عليه أجر كتاب الله** ¹⁰⁷ Yine Buhari, Hakem'in şöyle dediğini kaydediyor: "Öğretmenin ücretini kötü gören bir adam duymadım." Şe'bi de şöyle demiştir: "Öğretmen şart koşmaz (anlaşma yapmaz) Ancak bir şey verilirse kabul eder. Hasan on dirhem verdi." Nesai'ye gelince O da şöyle demiştir: "Bize Amr bn. Ali haber vererek dedi: Bize Şu'be, Adullah bn. Ebi'l-Sakar'dan, O Şâbî'den, O Harice bn. El-Salt'tan O da amcasından nakletti. Amcası şöyle demiş: Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin) in yanından döndük, bir Arap kabilesine geldik. Bize: "Yanızda bir ilaç yahut afsun var mı? zira zincirlere bağlı bir bunak var. dediler. Zincirleri içerisinde bunağı getirdiler. Ben üç gün, sabah akşam üzerine Fatihat-ül Kitab okudum. Tükürüğümü topluyor ve üzerine tükürüyordum. Sanki bir bağdan çözüldü, kalktı. Bana mal getirdiler. Hayır dedim, dediler ki: "Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin) e sor. Sordum, bana: **كل نلمس من أكل برقية باطل فلقه أكلت برقية حل** Ye, dedi, ömrüme and olsun ki başkası batıl bir afsun ile yiyorsa sen hak bir afsundan kazandığını yemiş olursun", Ebu Davud el-Sicistânî diyor ki: Abdullah bn. Muazzam haber vererek dedi ki: Bize şube senedi ile Harice bn. El-Salt'-tan, O da Abdullah'tan rivayet etti. Abdullah bir kavme uğramıştı. Başına toplandılar, dediler ki: "Sen o adamın (Peygamber) yanından hayır ile geldin. Bizim için bu adama afsun et". Zincirlere vurulmuş bir bunak getirdiler. Üç gün sabah, akşam üzerine Kur'an'ın anasını (Fatiha) okuyarak

106 Buhari'nin rivayeti

107 Buhari'nin rivayeti

üfledi. Her bitirişinde tükürüğünü toplayıp üzerine tükürdü. Sanki onu bağdan çözüp kurtardı. Kendisine bir şey verdiler. Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin) e getirerek meseleyi anlattı. Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin) ona: **"Ye dedi, ömrüme and olsun ki başkası batıl bir afsunla yiyorsa, sen hak bir afsunla yemiş olursun."** Ebu'l-Hasen der ki: Bu hadis daha önce geçen hadise uygundur. Allah'ın kitabını öğrenmekten ötürü, bundan faydalanan kimseden ücret almanın caiz olduğu hususunda birbirini doğruluyor. Ebu Said el-Hunderi'nin hadisinde beyan ediliyor ki afsun yapan kimse onlara (37-A) duasına mukabil mal vermeleri şartını koşabilir. Bu, onun ısırılmış kimseye okumak için zahmet ve yaptığı işin karşılığıdır. Allah da Kitabı yüzü hürmetine ısırılmış kimseye şifa vermiştir. Burada Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin): **"Sizinle beraber bana da bir hisse ayırınız."** buyurdu. O halde bu kazançtan kötülük gitmiştir. Bunun ayplanacak, kötülenecek bir tarafı yoktur. Harice bn. El-Salf'ın amcasından rivayet ettiği hadiste de mevcuttur ki: Bunağın ailesi kendisine bir şeyler veriyorlar. Fakat kendisi böyle bir şart ileri sürmemiştir, nihayet Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin) den bu malın her ne kadar şart koşmamışsa da kendisine mübah olduğunu söylediğini naklediyor. Nesaf'ın hadisinde de açıklandığına göre O: (Harice bn. El-Salf'ın amcası) almaktan imtina etmiş, fakat verenler, ona: "Peygamber ona salat ve selam etsin) den sor." demişler. Burada onun dua ettiği, fakat dua ederken bir şey almak niyetinde olmadığı, bununla beraber yine verileni almaktan menedilmediği beyan edilmektedir. Ebu Davud'un hadisinde de onların verdiklerini aldığı anlaşılıyor. (Peygamber'den) soruncaya kadar verilen şeyi almamış olsa da ihtimaldir ki Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin)in sözü -Hadis tamamen sonuna kadar sahih ise -istikbalde bunu yaparken ücret almasına (37-B) ve mundan günahkar olmayacağına izin ve müsaadedir. Harice hadisinin metni, o zatın Peygamber (Allah ona salat ve selam etsin) in kendine verdiği izinden sonra bu hususta bunaktan bir şey aldığını gösteriyor. Keza, belki de ilk dua ve afsununda sadece Allah rızası için hareket ettiğinden dolayı bir şey almadığı, ihtimali de vardır.

Çünkü İbn Vehb'in rivayet ettiği bir hadiste: "Kur'an ile yemek (yani sırf ekmek kazanmak için ve gösteriş için Kur'an okumanın caiz olmadığı anlatılıyor ise de, bu hadisi kuşkulu gören Kabîsî, doğru olsa bile bunun Kur'an öğretme karşılığında ücret almanın caiz olmadığı anlamına gelmeyip, sadece yeme karşılığında Kur'an okumanın doğru olmadığı anlamına geldiğini söylüyor.

Çünkü öğretmek veya dua etmek için okuyan kimse, dua edilen veya Kur'an okunan kimseye bir menfaat sağlamaktadır. Sağladığı bu yarara karşılık ücretini alır. Aldığı para, yaptığı hizmetin karşılığıdır. Fakat bir fayda sağlamadan, sadece okumaya ücret almak, kâdûr.

Rivayete göre:

"Ubâde İbn Sâmit, şöyle demiş: Ehl-i Suffe'den bazı kişilere yazı ve Kur'an öğrettim. İclerinden biri, bana bir yay verdi. Kendi kendime "Bunu mal olarak değil, fakat Allah

yolunda düşmana ok atmak için alırım" dedim. Yayı Allah'ın Elçisine götürüp ne maksatla aldığımı söyledim. "Ateşten bir gerdanlıktır, istersen kabul et! dedi.

Ebu el-Hasen der ki meselenin cevazına ve vüs'atine delalet eden sahih hadisler bu senedler gibi meseleyi daraltıp sıkıştırmıyor (39-A) Yay hadisinin bu şekilde nakli doğru olsa bile bir takım manalara gelir: Biri, bu öğretmen Allah için öğretiyordu. Öğretmesine karşılık öğrenciden dünyalık hiç bir şey ummuyordu. Bu öğrencinin, kendi isteği ile verdiği şeyin, kendisinden kabul edilmesi doğru olmıyan fakir kimselerden olması da mümkündür. Bu öğretmen de yayı dediği gibi mal değil, herhalde yardımı olan alet olarak düşünmüştür. Belki veren de harb edecek durumda değildir, öğretmen düşünmüştür ki onu Allah yolunda savaşmak için kendisine caizdir. Binaenaleyh Ebu Davud hadisinde geçtiği üzere Resulullah'a danışmak için o yayı almıştır. Allah'ın elçisi de **"Ateşten bir halkanın boynuna geçirilmesini istersen onu kabul et demiştir"**Ona aldığı şeyden dolayı yetimlerin mallarını zulmen yemek hakkında varidolan ceza temsil etmiştir (Verilen ceza o cezaya benzer olarak gösterilmiştir.) *انما ياكلون من بطونهم ناراً* :Şüphesiz onlar karnlarına ancak ateş yiyorlar". Yay yenilmez (39-B) Boyna ve omuzlar arasına konulur, çünkü asılır. Allah'ın elçisi (Allah ona salat ve selam etsin) görmüştür ki onu almak verene zulüm sayılır. Çünkü onu vermek, o adama vacib değildir. Zira bu zat ona sadaka olarak öğretiyordu. Binaenaleyh böyle sadaka cihetinden öğreten kimse kendisine verilmesi doğru olmayan kimselerdendir. Yay hikayesini bildiren hadis üzerinde İbn-i Habib'in yaptığı yorum da ihtimal dahilindedir.

Bu nehyin te'vili ve bu hadisin manası şöyledir: "Bu hadis, İslamın başlangıcında ve henüz kişilerin gönüllerinde az yer tutmuş, halk arasında yayılmamış bulunduğu sırada varidolmuştur. O zaman, o şartlar altında Kur'an öğretmeğe ücret almak, şüphesiz Kur'an'a para almak (Kur'an'ı satmak) olurdu . Ama daha sonra Kur'an halk arasına yayılıp mushaflara yazıldığından ve mushaflar ve içinde bulunan ayetler cahile de alime de, okuyabilene de okuyamayana da açık bulunup, kimseden menedilmediğinden, bir millete hasredilip (40-A) diğer milleti bundan mahrum bırakmak gibi bir mesele de bahis mevzuu olmadığından ötürü Kur'an öğretmek için alınan ücret, bununla meşgul olan bedenin ücretidir; Kur'an'ın kendisi için alınan bir para değildir. Nasıl ki mushafları satmak da içindeki ayetleri satmak değil, ciltleri, yazıyı ve sanatı satmaktır. Çünkü içinde bulunanlar, hiç bir kimseye mahsus ve hiç bir kimseden mahcup ve memnu değildir.

Hasılı Kabîsî, çeşitli rivayetlere dayanarak Kur'an öğretimi karşılığında ücret almanın caiz olduğunu vurguluyor. Fakat fıkıh ve feraiz gibi ilimleri öğretme karşısında ücret almanın caiz olduğu konusunda biraz tereddütlü olan Kabîsî, İbn Sahnun'un, oğluna söylediği sözleri aktarıyor: Endülüs halkının (alimlerinin) bazıları fıkıh, feraiz, şiiir ve nahiv öğretmek için ücret almanın bir günahı olmadığını, bunun da Kur'an gibi olduğunu rivayet ettiler." ve demiştir ki: "Bunu malik ve bizim alimlerimiz mekruh görmüştür. (Bunlar) Kur'an'a nasıl benzerler? Kur'an'ın bir sonu vardır. Oysa ki bu söylediklerimin gidilecek belirli bir

sonları yoktur. (Sınırları yoktur). Bunlar meçhuldür; fıkıh ve ilim ihtilafı bir şeydir. Halbuki Kur'an asla şüphe olmayan bir kitaptır. Fıkıh, Kur'an gibi ezberlenmez, Kur'an'a benzemez, bir gayesi, varılacak bir sonu yoktur. İbn-i Habib şöyle diyor: "Asbağ'a dedim ki: "Şiir, nahiv, resail (mektuplar) gibi şeyleri, belirli bir sonları olmadığından öğretmek için muayyen bir müddet veremeyeceğimize üzerine ücret almasında bir günah yoktur. Fakat ona: "Bana ücretle bu harfi öğret, denilirse (41-B) bir harf öğrettiği için ücret alması caiz değildir. Çünkü bir harf öğretmek kolay iştir. Yahut İslama girmek isteyen bir adam birine: "Bana İslamı öğret." derse, öteki de ona: "Bir ücret ver ki öğreteyim." diye cevap verirse bu, kötüdür ve caiz değildir" Ebu'l-Hasen der ki: Bu, sana açıkça gösteriyor ki bir güçlük ve zahmet olmayan bir hayrı, vakti varsa bilmiyene öğretmesi öğretmene gereklidir. Yine bunun gibi: Ehl-i küfürden bir adam, bir müslümana gelip kendine İslamı öğretmesini ondan isterse, o müslümanın bunu öğretmesi ve karşılığında bir ücret almaması icabeder. İslamı ona öğrettiği zaman: Şehadet, farzların esasları gibi müslüman olması sahih olacak kadarnı öğretsin. Ona her gün ve gecede abdestli olarak beş vakit namaz kılmasının, üzerine faiz olduğunu söyler; her namazın rüku sayısını öğretir, rükuun nasıl yapılacağını, (42-A) namazın nasıl kılınacağını ona gösterir. Şayet Kur'an öğretecek kimse bulunmazsa, namaz kılabilmesi için Fatıha öğretmesi ve buna karşılık hiçbir ücret almaması da vaciptir. Sonra İslam'a giren kimse gider, her günde üzerine vacibolan şeyler hakkında daha geniş malumat öğrenir. Artık bu zat, ücretle öğrenme imkanını bulanların, ilim ehlinin kendisine Kur'an öğretmek için ücret almalarının caiz olduğu insanların durumuna gelmiş olur. Öğretme karşılığında ücret almayı tecviz edenler arasında bu hususta bir ihtilaf yoktur.

Öğretmen, çocuklara irab, hareke, hece, güzel yazı, tertil ile okumayı; yararlı olduğunu bildiği güzel kıraetleri öğretmelidir. İsterlerse, çocuklara hitabet de öğretir. Ayrıca onlara ahlak öğretir, öğüt verir.

Yedi yaşına bazan kız ve erkek kardeşlerin yataklarının ayrılmasını (velilere) hatırlatır. Ayrıca çocuklara, abdesti, namaz bilgilerini öğretmesi de gerekir.

Yine öğretmen, çocuklara hesap da öğretmelidir. Gerçi bunu yapmak zorunda değildir ama yaparsa iyi olur. Ama hesap öğretmesi de şart koşulmuş ise o zaman hesap öğretmek zorundadır.

Öğretmenin çocuklara hesap öğretmesi iyi olur, fakat kendine vacip değildir. Ancak böyle bir şart koşulmuş olursa o zaman hesap öğretmeğe mecburdur. Yine şiir, garib, arapça, bütün nahiv öğretmesi de böyledir. Bunları kendi isteği ile öğretirse öğretir. Mecbur değildir. İçinde fuhuş olmayan şiir, (44-B) Arap sözlerini (darbimeselleri, Ata sözleri) ve hikayelerini öğretmesinde de bir mahzur yoktur. Mamafih bunları öğretmek üzerine vacip değildir. Sahnun'a göre bütün bunları Kur'an ve kitap öğreten öğretmenin kendiliğinden veya şartlı olarak öğretmesinde bir mahzur yoktur. Fakat İbn-i Sahnun, Kur'an ve kitap öğretmek maksadı olmadan sadece bu şeyleri öğretmek için öğretmen tutmayı kabul

etmiyor. Nitekim daha önce de geçmişti . O, şiir öğretme için öğretmen tutma konusunda Malik'in "bana hoş gelmiyor." sözüne dayanmaktadır. Fakat İbn-i Habib, şiir, nahiv, mektup Arap hikayeleri ve bunlara benzer hoş ve mürüvvet sahibi kişilere ait ilimleri öğretmek için öğretmen tutmanın da bir mahzuru olmadığını söylüyor. Şu var ki ben içinde tekebbür, övünme, fuşşiyat veya kötü hiciv bulunan şiirleri öğrenmeyi ve öğretmeyi, bunların büyüğünü ve küçüğünü rivayet etmeyi kötü görüyorum" diyor ve devam ediyor: "Resulullah (Allah ona salat ve selam etsin) tan sabit olan rivayette (45-A) O, şöyle demiştir: **"Şiir güzel bir sözdür, iyisi iyi, kötüsü de kötüdür."**¹⁰⁹ Resulullah (Allah ona salat ve selam etsin) buyurmuştur: **"şiirin bazıı hikmettir."**¹¹⁰ Ebu'l-Hasen der ki: Allah'ın elçisi (Allah ona salat ve selam etsin) nin: **"şüphesiz şiirin bazıı hikmettir."** buyurduğu rivayeti sabittir, ama "şiir güzel bir sözdür...." sözünü bilmiyorum. Fakat Allah'ın elçisi (selam ona)nin şöyle dediği sabittir: **"Birinizin karnı şiirle dolmaktansa irinle dolması kendisi için daha iyidir."**¹¹¹ Yine Resul'un: **"Bir adamın karnının irinle dolması...** şeklinde bir sözü de sabittir. Bazı alimlerin dediklerine göre manası: Şiirin insana, onu Güçlü ve yüce Allah'ın zikrinden, ilimden ve Kur'an'dan uzaklaştıracak derecede hakim olması, ruhuna böylesine dolmalıdır, demek olur. Yine Resul Aleyhisselam'ın şöyle dediği de sabittir.

أصدة كلمة تالها الصاعر كلمة لييد: ألا كل شيء ما خلا الله باطل .
Şairlerin söylediği sözlerin en doğrusu Lebid'in sözüdür: Muhakkak ki Allah'tan başka her şey batıldır". **Ve: "Ümeyye bn. Ebi-el-Salt İslam olmağa yakındı."**¹¹²
 Yani şiirinde Allah'ı övdüğü halde bu ona fayda vermedi. Çünkü İslam olmadan ddi. Fakat Lebid İslam ommuştur. Ve söylenir ki İslama girdikten sonra Kur'an'a saygıdan ötürü şiir söylemekten vazgeçmiştir. Allah daha iyi bilir.

Bazı zamanlarda vezinli söz söyleyen insan şair sayılmaz. Özellikle yaratılışında fesahat olursa. Nasıl ki Cündep de demiştir: Resulullah (Allah ona salat ve selam etsin) Yürürken ayağı taşa değdi, kaydı, parmağı kanadı. Hemen şöyle dedi: **Sen kanayan bir parmak değilmisin? Uğradığın şey Allah yolunda olmuştur.**"Fakat bu gibi (tab'ında fesahat olan, ara sıra vezinli söz söyleyen) ler şair sayılmaz. Bir kimse lisanını düzeltmek, fasihleştirmek, bazı zamanlarda okuyup eğlenmek; açıklamak istediği konulara şiirlerle şahid getirmek maksadıyla bir parça şiir ezberlerse bunun zararı yoktur. İbn-i Vehab demiştir ki: Leys şöyle dedi: "Rebia'dan, Kur'an İrabı için (bana) nahiv öğretmesini istedim."Keşki ben güzel yapabilseydim." dedi." Yine İbn-i Vehab şöyle demiştir: "Bana Hammad bn. Zeyd, Yahya bn. Atikten nakletti. Yahya demiş ki Hasan'a: "Lisanını düzeltmek, konuşmasını ıslah etmek için adam arap grameri öğrenebilir mi? ne dersin? dedim."Evet" dedi, öğreysin, çünkü adam ayet okurken doğru okumaktan aciz kalır, helak olur" (46-A).

109 Buhari'de vardır.

110 Buhari, Ebu Davud ve İbn-i Macede geçer.

111 Buhari ve Müslimde mevcuttur.

Eğitim Metodu:

Kur'an Öğretiminde:

Kabis'i'ye göre, öğretmek için anlaşma yapan kimse, bunun gereğini yerine getirmeli, çocuklara şefkatle davranmalıdır. Hz. Aişe, Peygamber (s.s.v.) in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "**Allahum ümmetimin herhangi bir işine bakıp da onlara merhametli davranan kimseye, sen de merhamet et!**"⁽¹²¹⁾, "**Allah, bütün işlerde şefkat ve merhameti sever. Ve Allah, merhametli kullarına acır!**"⁽¹²²⁾

Öğretmen, çocuklara güzel davranır, onları kollayıp gözetir. Onların yararına olan şeyleri yapmaya zorlar. Fakat öğretmenin, her zaman surat asmaması, sevimsiz bir kabalıktır! Çocuklar bu kabalığa alıştırlarsa artık onu saymaz olurlar. Fakat öğretmen, her zaman değil de terbiye etmeyi hak ettikleri zaman suratını suratını asarsa, çocuklar, öğretmenin, kendilerini cezalandıracağını anlarlar. Böylece çocuklar **bu duruma alışmazlar.**

Fakat cezayı hak ettikleri zaman mümkün olduğu kadar dövmeden de kaçınmalı, surat asarak, kızarak onları yola getirmeğe çalışmalıdır. Ancak ne büsbütün çocukları nefret ettirecek biçimde surat asmalı, ve ne de çocuklarla senli benli olmalıdır. "Hiç bir halde çocuklardan herhangi biriyle gülüşmez, yüzüne karşı gülümsemez, icabında onu razı ve memnun etse de (aübalilikten kaçınır). Fakat iyi davranan talebeye de, onu ürkütecek biçimde kızmaz." (s. 53).

Eğitimde Temel Metod:

Kabis'i'ye göre eğitimde esas olan övmekten kaçınmaktır. Ama çocuk ihmal ve haylazlığında ısrar ederse bir kaç kez uyarılır. Çocuk yine tutumunu düzeltmezse, o zaman dövülebilir. Ama dövmenin sınırı da birle üç arasındadır:

Döğmeyi hak ederse, bil ki döğme, birden üçe kadardır. Hak ettiğinden fazlasını vurmamak için çok dikkatli olsun (içtihadını kullansın), Çocuk gevşeklik gösterdiği, hocaya gelmeyi ihmal ettiği, ezberlemesinde gevşek davrandığı, hizbinde veya tahtasını yazmakta, harfleri noksan okuduğu veya yazdığı, kötü hecelediği, kötü yazdığı noktalarında yanlışlık yaptığı veya buna benzer hataları çoğalttığı zaman bir kaç defa tenbih edildiği halde yine aynı hataları işlemeğe devam ederse, her zaman söylenebilecek olan edeb sınırını aşmayıp ırza ve namusa dokunmayan acı söz ile ayıplar. Bu da tesir etmezse o zaman çocuk döğülür. Mesela mü'min çocuklarının hakkını tanımayan adamın "Ey maymun! ey domuz!" demesi gibi. Bu gibi kötü sözleri söylememelidir.

121 Buhari

122 Buhari

112 Buhari, Müslim

(Bunlar mü'min çocuklarına söylenecek sözlerden değildir.) Eğer bir defa söyledinse Allah'tan mağfiret dile ve tekrar söylemekten sakın. Müttaki bir adamın lisanından kötü sözler geçerse, o sözler nefsinde kızgınlık uyandırır ki mektep gazap yeri değildir. Resul Aleyhisselam, kadı'nın kızgın iken hüküm vermesini yasak etmiştir. Ömer bn. Abdil' Aziz (55-B) - Allah'ın rahmeti ona- Bir insanı döğmekle emretmişti. Döğmeye getirildiği zaman: "Bırakınız." dedi, Sebebi sorulunca şöyle cevap verdi: "Nefsimde ona karşı kızgınlık hissettim. Kızgın olduğum halde döğmeyi kötü buldum." Ebu el-Hasen der ki: Çocukların öğretmeni de onları menfaatleri icabı terbiye etmek için böyle hareket etmelidir. Öğretmenin kızması ve gazabına göre hareket etmesi ne çocukların terbiyesine şifa verir ve ne de onun kalbine huzur getirir. Çünkü kızgınlık geldiği zaman, kendi nefsinin tatmin için müslüman çocuklarını döğecektir ki bu adaletten değildir.

Çocuğu vurmakta aşırı giden, normal vumanın üstüne çıkan öğretmenin durumundan somnana gelince: Bu ancak kuru, merhametsiz cahil öğretmenden sadır olur. Önce sana öğretmenin kızgın iken çocuğu döğmekten nehyedildiğini söylemişim. Öğretimde vurmak, çocukların hataları içindir. Çocukların vurulmasına yarıyan alet de dire (çubuk) tur. Bu da kötü bir tesir bırakmamak için yaş ve budaksız olacak. Başa ve yüze vurmaktan kaçınması gerektiğini bildirmişim. Değnek ve tahta ile vurmak yoktur. İbn-İ Sahnun'un kitabında diyor ki: Malik bir öğretmenden soruldu ki "Bir çocuğu döğ, gözünü çıkar ve elini kırarsa?" şöyle dedi: "Terbiye için dire (çubuk) ile döğ, budağını isabet ettirerek elini kırar veya gözünü çıkarırsa eğer caiz olanı yapmış ise akilesine diyet düşer. (89-B) Eğer çocuk ölürse kasden yapmadığına yemin eder, akileye diyet lazım gelir, kendine de keffaret. Eğer tahta veya değnek ile vurur da öldürürse kısas lazım gelir. Çünkü ona çocuğu değnek ve tahta ile vurmağa izin verilmemiştir".

Ebu el-Hasen der ki: Çocuğa Dirren'in budağını isabet ettiren kimse hususunda akileye diyet lazım gelmesi şu bakımdan ileri geliyor ki çocuğu dirre ile vurmak caizdir. Dirrenin budağının çocuğa rastlaması muallimin isteği ile değil, yanlışlıkla olmuştur. Çocuk öldüğü takdirde muallime yemin lazım gelir. Zira bu mesele muallimin ikrarı ile bilinir. Ama yanında iki şahit bulunursa ve çocuk bunların yanında ölürse orada yemine lüzum yoktur. Akileye diyet lazım gelir. Değnek veya tahtaya gelince bunlarla vurmak istemesi, bir tecavüz sayılır. Onun kızıp da vacibe tecavüz etmekten başka özrü yoktur. Binaenaleyh kısası hak etmiştir. Burada ikrarı ile cezalandırılır, yemin yoktur. (90-A) Sahnun demiştir ki: Öğretmen çocuğu döğmesi caiz olacak kadar döğdüğü zaman, emsali bu dayağa tahammül edebiliyorken bu çocuk ölür veya yediği dayaktan çocukta bir arza kalırsa; döğdüğü takdirde muallime keffareten başka bir şey lazım gelmez, aşırı döğerse kendi malından diyeti öder ve te'dibedilir. Kendine keffaret akilesine diyet lazım gelir, diyenler de vardır.

Terbiye sınırını aştığı için çocuk hastalanır ölürse o halde bakılır: Eğer öldürmek maksadıyla tecavüz ettiği anlaşılırsa yemin teklif ederler. Ve yemin etmediği takdirde

veliler onu öldürürler. Fakat anlaşılana göre öldürmek maksadıyla tecavüz etmeyip, sadece terbiye için vurduğu, ancak terbiye etme şeklini bilmediği meydana çıkarsa yemin velilere düşer. Bu suretle akıldeden diyet alırlar. Ona da kefarete lazım gelir. Ebu el-Hasen der ki: Güzel bir tefsirdir. Öğretmen, caiz olacak kadar vurması ile çocuğa bir şey olursa öğretmene kefareten başka bir şey lazım gelmez. (90-B) sözünün manası şudur: Çocuk dayağı hakettiği için öğretmen de dayanabileceği kadar üç defa veya daha çok vurdu. Döğme hususunda gerekeni tecavüz etmedi. Bundan ötürü öğretmen borçlu olmaz. Nasıl ki bir haddenden dolayı üzerine vacibolan celdi (ağaç veya kamçı ile vurmak) in tatbikinden ölen kimsenin kanı da heder (batıl)dır. Hak maktulüdüdür. Fakat terbiyesi için gereken sınırı fahiş bir hata eseri olarak aşarsa akileye diyet lazım gelir. Sınırı aştığı da bilinmezse diyetin kendi malından olup da faile tatbik edilmesine bir mani çıkan hallerde, diyet, akileye düşer. Mahsus beynine veya karnına vurmak gibi, öğretmenin fazla vurduğundan şüphelenirse diyet kendi malındandır. Allah daha iyi bilir.

Paydos ve Tatil Zamanı:

Yemek paydosu vermek ve haftalık tatil günü belirlemek, eğitimin ve çocuğa şefkatin bir gereğidir. Tatil günü, cuma günüdür.

Ders şöyle bir programla yürütülür: Çarşamba günü akşamı, perşembe günü sabah hiziplerini okur, ve öğretmene dinletirler. Yazı yazma zamanına kadar. Gündüzün yarısında (61-A) evlerine dönecekleri zamana kadar tehayür (serbest çalışma) yaparlar, öğle namazını müteakib tekrar mektebe dönerler. İkinci namazına kadar hiyar (serbest çalışma), tatilden sonra cumartesi erkenden mektebe gelirler. (Öğlen vakti yemeğe giderler, tekrar gelirler, ikinci namazına kadar çalışırlar, ikinci namazından sonra tatil edilir. Cuma günü de tatildir. Cumartesi erkenden mektebe gelirler.) Bu, güzel, faydalı, öğrencilere ve öğretmenlere uygun bir usuldür. Güçlük, karışıklık yoktur. Bayram tatilleri de yine alışlagelen örfilere bağlıdır. İbn-i Sahnun babasına sordu: "Öğretmenin bayramlarda çocuklara ne kadar izin vermesine kanisin?" Babası: "Ramazan bayramında bir gün izin verir, fakat üç gün izin vermesinde de mahzur yoktur. Kurban bayramında üç gün izin verir, beş gün izin vermesinde de mahzur yoktur." Ebu'l-Hasen der ki: Ramazan bayramında üç gün tatil ile arafe günü, bayramın birinci günü ve ikinci gününü kastediyor. Kurban bayramında beş günle de: Yine arafe gününü ve bir de bayramın üç gününü ve bir de dördüncü günü ki teşrik günlerinin sonudur- kastediyor. Sonra kurban bayramının beşinci günü öğretmenlerine dönerler. Bu, şefkatle orta yoldur.

Fakat hatim dolayısıyla dersi tatil etmek (61-B) hususuna gelince, yine Sahnun'a: "Bir-buçuk gün kadar öğretmenin, çocuklara izin vermesi görüşündermisin?" denildi de "hatim için bir, bir buçuk gün kadar tatil etmek halkın yapageldiği şeydir. Fakat bütün babaların izni olmadan bundan fazla izin veremez. Çünkü öğretmen onların ücretlisidir." dedi. İbn-i Sahnun'a denildi ki: "Bazan çocuk öğretmene bir hediye veya bir şey veriyor?" Şöyle cevap verdi: "Hatimde izin ancak bir, bir buçuk gün kadar ve bir de bayramlarda

verilir. Babalarının izni olmadan başka günlerde izin vermek caiz değildir." Ve dedi ki: "Bundan dolayı bir çok öğretmenlerin şهادetleri düşürülmüştür. Çünkü onlar üzerlerine vacibolanı yapmıyorlar. Ancak Allah'ın koruduğu kimse ödevini tam yapıyor.

Birlikte Çalışma:

Kabîsî'ye göre , aynı şeyi öğretmek için bir kaç öğretmen iş birliği yapabilir. Alınan ücreti bölüştürürler.

İki, üç ve dört öğretmenin ortaklık çalışmasına gelince hepsi bir yerde olurlarsa bu caizdir. Hatta bazı öğretmen bakımından diğerinden daha üstün olsa da. Zira işbirliğinde birbirlerine arkadaşlık ve yardım ederler ve biri hasta olduğu zaman, iyileşinceye kadar, sağlam olan arkadaşı onun yerine bakar. Ama, biri Arap gramerini güzel biliyor, tecvidi güzel yapıyor, fakat öteki böyle gramere uygun olarak tecvid ile okuyamıyor ama, makam da yapmıyor ise bunda yine bir zarar yoktur. Ben derim ki: Bu müşterek çalışan iki muallim hakkında Malik'ten ve İbn-i Kasım'dan gelen rivayetlere göre böyledir. Malik'ten gelen başka bir rivayete göre de ilimleri eşit olmayınca bu ortaklık olmaz. Ta ki biri, ilminde, diğer arkadaşına üstün olmasın. Biri diğerinden daha bilgili olursa iyi olmaz. Yalnız daha bilgili olan, kazançta bilgisi nisbetinde arkadaşından fazla alırsa olur. yoksa olmaz. Ebu el- Hasen der ki: Fakat iki öğretmen arasında bir fark olmaz da sadece biri okumasını i'rabeder, gramere göre okur, öteki edemez, fakat makam da yapmazsa (68-B) bana göre bu iki ortağın ücretleri arasında üstünlüğü icabettiren bir şey yoktur. Biri iyi yazı yazar, öteki böyle yazamaz. Fakat normal yazar ve tehecci eder (ımlayı ve heceyi bilir) ise durum yine böyledir. Bu gibi farklar ortaklığa mani değildir. Nitekim sanayi ve ticaretle de durum aynı şekildedir. Bir ortak, diğerinden daha iyi ticaret yapabilir ama, iyi yaptığından dolayı kazançta iki ortağın biri diğerinden fazla almaz.

Fakat iki öğretmenden biri şekil, hece, Arapça, ilim, şiir, nahiv, hesap ve diğer birtakım şeyleri tek başına üzerine alsaydı icare anlaşmasına Kur'an öğretimiyle beraber bunları öğretmesi şartı da konulabilirdi. Çünkü bu ilimler Kur'an'ı iyi kavramağa ve anlamağa yardım eden ilimlerdir, okutabilir, öğretebilir. Öteki de yalnız Kur'an'ı ve kitabı iyi bilir ama, bunları bilmezse bunlar ortak çalıştıkları takdirde bu rivayete göre her birinin, bilgilerine göre, ücretleri birbirinden üstün olur. Fakat bunlardan biri nahiv, şiir, hesap ve benzeri ilimleri öğretmek için tutulur. Diğer de Kur'an ve kitab öğretmek üzere tutulursa İbn-i Kasım'ın görüşüne ve Kur'an ve kitaptan başka ilimleri öğretmek için icareyi mekruh sayanların sözüne göre bu ortaklık olmaz. (Artık anla) Bunu sana beyan ettim ki, güzel, helal yemek isteyen kimse, bundan kaçsın.

Hatim Ücreti Gerekli mi?

Çocukların hatim etmesi münasebetiyle öğretmene ücret verilmesi mes'elesini örfe bağlayan Kabîsî: "Öğretmenin, okuttuğu kentte meşhur olan adete göre çocuk, **Amme vetesa'elune, lemyekun, tebaraka, inna fatahna leke, vassaffati ve Kehf** Surelerine geldiği zamanlarda öğretmene bahşış verilir. Artık öğretmenler, bu bahşışı beklerler. Bu bahşışı almak caizdir.

Kur'an hatminde bahşış vermek genel bir adet haline gelmişse, bunun için sözleşmede bir şart belirtilmese de geleneğe göre yine bahşış vermek gerekir. (s. 68. 69).

Hatme yaklaşmış bulunan çocuğu, velisi okuldan almak isterse, öğretmene hatim bahşışını vermelidir. (s. 70).

Eğer öğretmen, okulu başka bir yere nakletmek isterse, velilerin muvafakatını almak zorundadır.

Mektebini bir yerden uzak veya yakın başka bir yere götürmek isteyen, fakat velilerden bazıları bunu reddedip bir kısmı da kabul eden öğretmenin durumundan sorduğun soruya gelince: Burada da yine bakılır, (87-A) öğretmenin şartında ortada kalmak, başka bir yere çıkmamak şartı yok mu? Böyle bir şart varsa, gideceği yerde gelen gidenlere bir zarar, bir güçlük, bir korku yok ise -çünkü bazan küçük çocuğun oraya gelip gitmesi güç olur veya onu getirip götürmek ailesine zarar veren ve meşgul eden bir külfet yükler- bunlardan biri mevcut olmazsa bu durumda olan kimsenin oraya intikalini menetmezler. Eğer bu yer değıştirme, kabul etmeyenlerden birine zararlı olursa, sözleşmenin vaki olduğu öğretim yerini değıştirmek, öğretmenin hakkı değıldir. Şefkat edilmesi gereken kimseye şefkat ederek ona zarar verecek bir yere geçmez.

Sonuç:

Bundan bin yıl önce İslam aleminin bir köşesinde öğretimin böyle ayrıntılı biçimde yönetmeliğe bağlanması, İslam aleminde pedagojik çalışmaların çok erken başladığını kanıtlar. Aynı metot ve tempo ile gidilseydi, kuşkusuz çok daha ileri aşamalara ulaşılmış olacaktı. Demek ki tarihimizden alacağımız çok ders ve ibret vardır. Pedagoji tarihimizi iyi bilirsek, öz benliğimizin temellerine dayalı ileri metotlar geliştirebiliriz.

"Kökü mazide olan âti olmak gerekir."